

ЕМОЦІЯ СТРАХУ І ПРОВИНИ В СТРУКТУРІ РЕЛІГІЙНОГО ДОСВІДУ

Людині важко визнати свою безпорадність, і залишити місце, з дитинства пригріте біля батьків. Розрив завжди достатньо хворобливий процес, і людина дуже часто впадає в ситуацію дитини (регресує), і повертається на те місце, де було так тепло і затишно. Потрапляючи у величезний світ, вона вже не є центром всесвіту, не є об'єктом ніжної турботи батьків, і її обіймає жах. Але рано чи пізно, подолавши свій страх і усвідомивши себе, людина повинна вийти в люди, в "чужий світ", і подивитися на життя реальними очима, придбати здібність до усвідомлення того що відбувається, критично оцінювати своє становище, проявляти по відношенню до середовища свою власну свідому волю. Про це Біблія просто говорить, що людина, таким чином приступивши до формування раціональних думок про погане і хороше, правильне і неправильне - "скуштувавши з дерева пізнання добра і зла". З цієї миті починає страждати, боятися і переживати почуття провини; страждати від розбіжності засвоєного логікою його уявлення про те, якою повинна бути реальність, з тим, яка вона є насправді.

Психологу очевидно, що страждання душі – невротичне, психотичне або психосоматичне – походить від внутрішньої суперечності, від розладу людини з самою собою, або від невідповідності зовнішньої ситуації внутрішньому уявленню про неї. Коли немає Я, немає усвідомлення самого себе, а є тільки той стан який називається Божественною благодаттю. Зростання свідомості породило страх Бога, страх підпорядкування чомусь більшому і могутнішому.

Після отримання самосвідомості душа починає сприймати свою відокремленість, свою індивідуальність, свою кінцівку, тобто смертність, тому символічне гріхопадіння пов'язане також з тим, що людина стала смертною. Ці внутрішньодушевні процеси визначають перший дитячий страх перед незрозумілою для свідомості нескінченністю простору і часу, страх неспроможності повернутися в дитячий Едем. Тут дуже важливе перше недитяче запитання: "А я теж коли-небудь помру?" - "І сказав Господь Бог: ось Адам став як один з Нас, знаючи добро і зло; і тепер, якби не простягнув він руки своєї, і не узяв також від дерева життя, і не скуштував, і не став жити вічно..." [Бит.3:22].

Після куштування від Дерева пізнання їх очі відкрилися і "вони дізналися, що були голі; і зробили собі пов'язки на стегнах зі скріплюючих інжирних листків" [Бит.3:7]. Визнання Адамом своєї наготи виявило порушення заборони Бога і привело до відчуття сорому, страху і провини.

Релігія надала людству достатньо велику послугу: багато зробила для утихомирення людських, асоціальних ваблень, вона правила людським суспільством упродовж тисяч років. Як для однієї людини, так і для людства в цілому життя достатньо важко переносиме. Сили природи не підкоряються волі людини, вони стрімко і бездумно знищують людське життя, і з цим нічого не можливо вдіяти. Саме через небезпеки, якими нам загрожує природа, людиною і була створена релігія. Але природа протистоїть людству всією своєю потужністю, величчю, жорстокою, неблаганною, коле в очі, нагадуючи про його слабкість і безпорадність. Збиток, який наносить людині нескорена природа, - він називає долею. Будь-яка стихійна біда, яку переживає людина, дуже сильно б'є по його нарцисизму, і викликає глибоке відчуття образи і страху.

Переживання людини яка перенесла стихійну біду достатньо схожі на переживання маленької дитини перед батьками, які повинні давати любов, турботу і безпеку своїй дитині, а натомість вона одержує образи, приниження, а іноді і жорстокі знущання від інших.

Дитина не може протистояти й силі батьків точно так, як і людина не може протистояти стихії, все що вона може так це випробовувати відчуття страху і безвихідності. Але людині, якимось чином потрібно справитися зі своїми страхами, і вона починає олюднювати природу. З безособовими силами і долею не вступиш у контакт, вони залишаються вічно чужими, але якщо в стихіях бушують пристрасті, подібні внутрішнім людським пристрастям, і смерть теж стає не стихійною, навколо з'являються істоти в тій чи іншій мірі знайомі, тоді страх зменшується в обсязі.

Таким чином, людина починає будувати психічний захист від власного страху. Людина робить сили природи, не просто, людиноподібними істотами, з якими вона може спілкуватися як з рівними, а додає їм статусу батька, перетворює їх на богів, а сама залишається при цьому інфантильною.

Людина залишає за собою право управляти богами, підпорядковувати явища природи своїй волі. Обставини примушують її удаватися до магії, тобто висувати ідеальне перед реальним, у неї є величезна довіра до своєї могутності думки. Таким чином людина нейтралізує жах перед природою, примиряється з грізною долею, яка виступає перш за все в образі смерті, і одержує винагороду за страждання і позбавлення, які випадають на її життя. Але з часом людина помічає, що сили природи, відбуваються самі по собі, що природа не підвладна людині, вона відокремлена від неї, і як би не було сумно, людині слід примиритися з цією реальністю. Але їй складно відмовитися від богів, оскільки деструктивні сили як і раніше переповнюють її, тепер вона не може справитися зі своєю моральністю. Боги тепер повинні виконувати іншу функцію, вони повинні, якимсь чином вплинути на вируючі всередині людини бажання, з якими вона не в силах справитися сама. Якщо ми до цього моменту відстежували функціонування двох психічних інстанцій Ід, з його нестримними бажаннями і досить слабе Я, яке реалізовувало вимоги Ід за допомогою могутності думки, то з появою відчуття реальності, і з визначенням свого місця у світі, людина починає формувати таку інстанцію як Супер-Его, для утихомирення своїх деструктивних бажань, і моральність стає їх сферою діяльності.

Завдання бога тепер полягає в тому, щоби вести рахунок стражданням, які люди заподівають один одному в сумісному житті, і спостерігати за людиною як вона виконує ту або іншу заповідь бога. Ритуальні закони всіх релігій, а особливо єврейської, вражають своїм дріб'язковим матеріалізмом: "охочі бути під законом" "поневолять себе немичним і бідним речовинним засадам" [Гал.4:21, 9:10], "спостерігають дні, місяці, часи і роки"... вирішують питання про те, де і на якій горі молитися, і врешті-решт думають про "стихії миру", про земне, а не про горне. [Ср. Кол.2 і 32]. Це суєтна релігія, "марновірство" [Кол.2:23].

Якщо раніше люди управляли богами, проводячи ритуали і культу, а також магичні дії, (прикладом може бути ритуал

староєгипетського ритуалу: закляття демона Апені, щоб допомогти богу сонця Ра звільнитися від його заклятого ворога; це і магічні заклики дощу, вплив на родючість ґрунту), то тепер людина знаходиться під пильним його поглядом. Бог все бачить, бог все знає, бог все чує, він підіймається над людським суспільством, його вплив розповсюджується на природу й історію світу.

Створення єдиного бога захищає людину від небезпек природи і від травм, заподіяних людським суспільством. Тепер, коли людина вручила своє життя богам, вона сподівається, що бог направить її життя до блага, тобто до радісного результату. За строгим, караючим обліком ховається добрий і люблячий батько, який не дозволить, щоб ми стали жертвою природних сил, навіть смерть є початок нового виду існування, що веде по шляху вищого розвитку. Всяке страждання винагороджується, а всяке зло карається, якщо не в цьому житті, то в подальшому існуванні, що починається після смерті. Всі жахи, страждання і труднощі життя призначені до спокутування.

Народу вдалося впродовж тисячі років з'єднати всіх богів архаїчних епох і виділити батьківське ядро. Тепер, коли бог став єдиним, ставлення до нього знайшло інтимність і напруженість дитячого ставлення до батька. Згідно з Фрейдом, ставлення віруючої людини до Бога схоже зі ставленням дитини до батька: "Коли дорослішаюча людина помічає, що їй судилося назавжди залишитися дитиною, що вона ніколи не перестане потребувати захисту від могутніх чужих сил, вона наділяє ці останні рисами батьківського образу, створює собі богів, яких боїться, яких намагається схилити на свій бік і яким проте вручає себе як захисникам... Спосіб, яким дитина долає свою дитячу безпорадність, наділяє характерними рисами реакцію дорослого на свою, мимоволі визнавальну безпорадність, і є формування релігії"

Кожна людина за своєю суттю від чогось залежить: вона залежить від смерті, від неминучої старості, від сили природи, від своїх бажань, від навколишніх людей, але таку залежність вона вже переживала в ранньому дитинстві, тобто ситуація для людини не нова, у неї є інфантильний досвід.

К. Хорні у своїй роботі "Невротична особа нашого часу" пише: "Ми звикли вважати, що вороже протистояння по відношенню до сім'ї є несприятливим для розвитку дитини. Небезпека для формування характеру дитини лежить не у відчутті протесту і його виразі по відношенню до невротичних батьків, а у витісненні. Небезпека, що виникає унаслідок витіснення критики, протесту, звинувачень полягає в тому, що дитина може взяти на себе всю провину і відчуття себе негідною любові".

З трьох років у житті дитини відбувається перехід від біологічної залежності до залежності, яка стосується психічного, інтелектуального і духовного життя. Це триває до тих пір, поки людина не стане здатною узяти життя у свої руки. Дитина протягом багатьох років залежить від своїх батьків, а батьки протягом цих років нав'язують їй інфантильне невідання світу, створюють затишок, затуляють дитину від реального життя. У дітей, котрі ростуть в несприятливих умовах, безпорадність штучно закріплена внаслідок заляканості, сюсюкання або внаслідок того, що дитину тримають у стані емоційної залежності. Чим безпораднішим стає дитина, тим менше вона здатна на опір у своїх відчуттях або діях, і дитина починає витісняти свою ворожість, тому що потребує батьків.

Страх може викликатися загрозами, залякуванням, покаранням, заборонами, навіюванням, емоційними вибухами нестриманості батьків і сцен насильства. Чим сильніше дитина переповнена страхами, тим менше вона насмілюватиметься показати або навіть відчувати ворожість, вона витісняє ворожість тому, що боїться батьків. Іноді доводиться дитині витісняти ворожість через страх утратити любов батьків, в якій вони всіляко її завіряють, навіть жертвують собою на благо дитини. Дитина чіпляється за цей сурогат любові і боїться не пустувати, щоб не втратити цю нагороду за свою слухняність.

Часто дитині за прояв відчуттів образи, обурення, порушення встановлених батьками правил навіюють провину, - чим сильніша провина, тим менше звинувачень і недоброзичливості на адресу батьків. Все це примушує дитину витіснити ворожість і в результаті породжувати тривожність, і страх перед батьками. Вся проблема в тому, що людина так і не виростає, вона так і не відірвалася від батьків, вона створює собі ілюзію себе маленької, безпорадної і беззахисної, яка потребує захисту і заступництва, вона так і не подолає конфлікти дитячого віку. Людина переживає страхи і тривоги, переживає відчуття невідоротної небезпеки, перед якою вона повністю безсила.

Якщо перенестися в душевне життя маленької дитини, і пригадати, що психоаналіз говорить про вибір об'єкта відповідно до типу залежності, то можна знайти якусь схожість з усіма релігіями світу. "Лібідо йде шляхами нарцисичної потреби і прив'язується до об'єктів, що забезпечують її задоволення" Так мати, яка вгамовує голод дитини, стає першим об'єктом її любові, і першим об'єктом, який захищає від небезпеки, що її несе зовнішній світ, тобто об'єктом, який дає відчуття безпеки, але незабаром матір змінює сильніший батько, який забезпечує відчуття безпеки.

Відносинам до батька властива своєрідна амбівалентність. Батька водночас бояться і тягнуться до нього, а також захоплюються його силою. Приклади такої амбівалентності відображені у всіх релігіях світу. Коли людина помічає, що вона ніколи не перестане потребувати захисту від могутніх чужих сил, що бувають обставини не підвладні ні її силі, ні її розуму, вона починає наділяти богів батьківськими рисами. Одночасно вона їх боїться, любить і вручає їм своє життя, як захисникам.

Е. Фромм у своїй роботі "Психоаналіз і релігія" розділяє релігію на авторитарну і гуманістичну. Він дає визначення авторитарній релігії, використовуючи "Оксфордський словник: "Релігія є визнання людиною якоїсь вищої, невидимої сили, що управляє його долею і вимагає слухняності, шанування і поклоніння". Авторитарною її, робить та ідея, що сила пануючи, вимагає "слухняності, шанування і покорі", а в разі відмови ця дія розцінюється, як гріховність. Чим сильніше божество визнається всемогутнім і всезнаючим, тим сильніше людина себе відчуває безсилою, безпорадною і незначною, тим більше вона добивається прихильності, привабливості й допомоги шляхом повного підпорядкування.

Покора сильній владі це один зі шляхів, яким людина долає свою самоту, свою незначність і обмеженість. Людина капітулює, при цій капітуляції вона втрачає свою незалежність і цілісність, натомість одержуючи відчуття захищеності, стаючи частиною вселяючої благоговіння сили.

Теологія Кальвіна говорить: "Упокорювання, є щира покора розуму, виконаного глибоким відчуттям падіння й убогості; бо такий звичний опис його словом "божим", то про що пише Кальвін - повне презирство самого себе, підпорядкування розуму і розчинення в суспільстві. Авторитарна релігія за покаяння і упокорювання пропонує людині абстрактний і далекий ідеал, що не має зв'язку з реальним життям: "життя після смерті" або "майбутнє людства", і в ім'я цих ілюзорних ідей людина готова пожертвувати своїм життям і щастям.

Гуманістична релігія, навпаки, обирає центром людини його сили. Людина повинна розвинути свій розум, щоб зрозуміти себе, своє ставлення до інших і своє місце у Всесвіті. Вона повинна пізнати істину, повинна розвинути здатність любові до себе, а через себе і до інших людей, відчуття єдності та індивідуальності усіх живих істот. У гуманістичній релігії мета людини досягти найбільшої сили, а не найбільшого безсилля: чесність у самореалізації, а не в слухняності.

У гуманістичній релігії, бог є символом сили самої людини, а не символом влади над людиною, і якщо людина робить хоча б один крок до пізнання істини, вона повинна прагнути жити, розвиваючи здібності розуму і любові, тільки так їй вдасться звільнитися від ірраціональних пристрастей.

У гуманістичній релігії бог – образ вищої людської самості, символ того, чим людина потенційно є, або якою вона повинна стати: у авторитарній релігії бог – єдиний володар того, що спочатку належало людині: він володіє її розумом і її любов'ю. Чим досконаліший бог, тим не досконалішою є людина.

Людина переносить все краще, що в неї є, на бога тим самим, збіднюючи свою особистість. Вся любов, мудрість і справедливість належать богу, а людина спустошена, безвладна і знедолена, людину долає відчуття власної мало значущості, в цьому випадку всі сили віддаються божеству. Таку ж проекцію можна спостерігати в міжособових відносинах мазохістичного типу, коли одна людина вселяє благоговіння іншій, і та приписує їй свої власні сили і прагнення.

Цей же механізм примушує наділяти вождів самих нелюдських суспільств якостями вищої мудрості і доброти. Проектуючи свої кращі здібності на бога, відбувається відчуження людини від себе і в ній самій нічого не залишається. Тепер доступ до самого себе вона має тільки через бога, вона відчуває себе грішником, оскільки позбавила себе всього благого. Тільки божою милістю, або благодаттю вона може повернути собі крупицю себе, але для того, щоб одержати любов повинна показати, як вона йому потрібна, наскільки він позбавлений її, щоб переконати бога наскільки він потребує її мудрості вона повинна показати наскільки, вона слабка і нікчемна. Відбувається рух по замкнутому колу: чим більше вона славить бога, тим спустошенішим себе відчуває, чим більше вона славить бога і тим менше здібна до відновлення самозвеличання. Дійсне падіння людини - у самовідреченні, у підпорядкуванні владі, у тому, що вона звертається проти себе, навіть якщо це маскується як поклоніння богу.

В авторитарній релігії гріхом є непокіра владі і порушення етичних норм. У гуманістичній релігії совість – це не інтеріоризований голос влади, це - голос самої людини, охоронець її цілісності, закликаючий до себе, коли йому загрожує небезпека втрати самості. Христос стверджує: "що законом врятуватися не можна: праведність від закону, праведність "книжників і фарисеїв" зачинає вхід у Царство Боже" [Мф.23:13].

При авторитарному підході гріховність викликає жах, бо зробити гріх – значить, не послухатися могутню владу, яка згодом покарає грішника. "Винищу з лиця землі всіх людей, яких Я створив... бо я розкаюся, що створив їх" "...що кінець прийшов усякій плоті, бо земля наповнилася від них лиходійствами, і винищу Я їх з лиця землі. Я наведу на землю потоп водний, щоб винищити всяку плоть під небесами, в якій є дух життя" [Побут 6:5-7].

Моральне падіння – це найчастіше акт повстання, виправити який можна лише покірою. Реакція на відчуття провини, полягає в тому, що людина стає безправною і безсилою, віддає себе на милість властей сподіваючись на прощення. Такий тип розкаяння вганяє людину в страх. Вона переповнюється відчуттям ненависті, страху і огиди до себе і до ще більшого гріхопадіння. Але ця реакція не так хвороблива, коли релігія надає ритуал покаєння або втіху священника, який позбавить її від відчуття провини і страху, за що вона заплатить своєю залежністю.

У гуманістичних напрямках абсолютно інше ставлення до гріху: коли немає ненависті і нетерпимості, на властиві людині порушення норм життя дивляться з розумінням і любов'ю, а не злобно і з презирством. Реакція на відчуття вини - не ненависть до самого себе, а стимул до того, щоб виправитися. Ісус говорив: "Хто з вас без гріха, перший кинь камінь". Але кожен гріховність розуміє по-різному, у одного незначні порушення соціальних норм викликають страшне відчуття вини і страх, в інших богоподібних воно добре маскується і проектується у бік слабкіших, залежних людей. Зараз ми можемо поставити собі питання, кому ж належить грізний голос: "ти голий, ти грішний, винищу народ мною створений"? Кожен психотерапевт, психолог у ході лікування чує самопринизливі вислови пацієнтів, які руйнують його і не відповідають реальності, і кожного разу прояснюючи реальність, питаючи його: "Від кого він це чув, на чому засновані його думки?" Людина згадує близьких авторитетних людей з раннього дитинства. Думки і вислови авторитетних людей інкорпуються, потім витісняються, а в дорослому житті сприймаються за свої власні. Такий механізм захисту від потенційного ворога А. Фрейд назвала "Ідентифікацією з агресором", де людина намагається попередити неприємні думки ззовні, роблячи їх відносно себе сама, але тоді інший здобуває риси ідеального об'єкта.

У ранньому дитинстві переживання дитини регулюються самостою іншого, значущого об'єкта, і цей інший робить вирішальний вплив на стан буття дитини. Переживання записуються в пам'ять і інтерналізуються в більш узагальненій формі у вигляді ідей і очікувань, тобто вони стають внутрішніми психічними репрезентаціями. Це фантазії і очікування з приводу взаємодії із значущою людиною, вони формують внутрішнє знання дитини, як авторитетний інший впливав на його стан через стимуляцію, задоволення, страх і біль.

Існування норм, приписів про те, як людина повинна жити, наперед припускає їх порушення, і формування відчуття провини, страху і гріховності. Б.П. Вишеславцев у своїй роботі "Етика перетвореного Єроса" пише: "Закон є перш за все норма зовнішньої поведінки, що набула релігійного значення; це настанови: "не куштуй, не доторкайся..." "Навіщо ви тримаєтеся цих навчань?" - питає Апостол, "Ніхто да не засуджує вас за їжу, або пиття, або за яке-небудь свято, або суботу". Все це лише "заповіді і навчання людське", "переказ людський" [Кол.2:20-23, 16:8,]. "Закон заповіді плотської" [Євр.7:16], "в рятівну якого можуть вірити лише на плоть ті, що сподіваються" [Флп.3:3,4].

Ісус показав, що він може суперечити закону, наприклад, дотримання суботи, як абсолютної заборони що-небудь робити, і слід робити добро, лікувати, рятувати ту, що впала вівцю, і тому сам з учнями своїми на кожному кроці порушував закон, стверджуючи, що "не людина для суботи, а субота для людини" і "Син людський є пан і суботи". Ці порушення строгості закону постійно ставилися йому в провину фарисеями, а потім і церковною владою. Він не дотримував суботи, обмивав, постів, він був присутній на бенкетах, пив вино, він спілкувався з нечистими, розмовляв з митарями, грішниками, блудницями, самарянами, - і те ж робили його учні. Нарешті, він не засудив жінку, яка згідно, із

законом, повинна була бути осуджена і побита камінням.

Тема гріховності і способи її подолання або усвідомлення існують у всіх релігійних вченнях. У стародавніх релігіях тема гріховності розглядається, як порушення табу і Фрейд дуже цікавила проблема боязні інцесту в дикунів тому, що цей страх нагадує інфантильну рису невротика. Дикі народи відчували загрозу від інцестуозних бажань людини і тому вдавалися до строгих заходів їх запобігання. Згодом ці інцестуозні бажання стали несвідомими, але впливовими на сучасну людину. У дикунів табу розглядається як щось святе, освячене з одного боку і небезпечно, заборонене, з іншого. Фрейд вказував на схожість між нав'язливими заборонами нервовохворих, і табу древніх людей ці заборони дотримуються внаслідок сильного страху. Нав'язливі заборони і заборони табу ведуть до стриманості і обмежень в житті, часткове подолання здійснюється за допомогою здійснення ритуалів, церемоніалів, нав'язливих дій. Але в обох випадках у людини спостерігається амбівалентність відчуттів.

Розглядаючи хворого зі страхом дотику до чого-небудь ми можемо говорити про те, що в ранньому дитинстві він переживав сильне почуття насолоди від дотику, а зовні була накладена заборона на цей дотик, але потяг для отримання задоволення від дотику не зник а виявився витісненим у несвідоме. У несвідомому одночасно зберігся потяг і його заборона. У цьому випадку створилася і закріпилася психічна фіксація, стався конфлікт між потягом і заборонаю, а також утворився симптом, який змістився і може виявлятися як нав'язлива дія (наприклад, потреба в постійному митті рук). Мабуть, табу накладалося в первісних людей на ту діяльність, до якої в них була велика схильність. Примітивні люди мали амбівалентні відчуття до заборон табу. У несвідомому вони хотіли порушити їх, але страх, який вони відчували був сильніше за насолоду.

Вивчаючи табу древніх людей, Фрейд дійшов висновку, що існує два важливі закони тотема: не вбивати тварини, що стали тотемом, і уникати статевих стосунків з родичами по тотему представниками іншої статі.

Фрейд намагається побудувати гіпотезу, згідно з якою в первісній орді управляв жорстокий прабатько, що володів одноосібною владою над дітьми і жінками, пригнічував синів і виганяв їх з орди. Сини, об'єдналися, між собою, убили і з'їли свого батька поклавши край батьківській орді. До батька сини переживали ті ж амбівалентні почуття, які відчувають діти і невротики, вони його любили і ненавиділи. Але, реально утамувавши свою ненависть, і ототожнившись з ним, вони опинилися у владі ніжних відчуттів, і випробували відчуття провини і розкаяння. Заборона на вбивство поклала основу до формування релігії. У суспільстві існує релігія батька, створена на відчутті провини синів але оскільки людина завжди переживає амбівалентні почуття, сини випробовують опір і бажання зайняти місце батька-бога. Синова заздрість не має межі, знищивши батька, син готовий знищити, і себе. З цієї миті релігія сина змінює релігію батька, син приносить себе в жертву щоб викупити свою провину перед ним. З релігією сина оживає древня тотемічна трапеза – причастя, в якій брати "вкушают плоть і кров сина, а не батька".

ЛІТЕРАТУРА

1. Хорни К. Невротическая личность нашего времени / К. Хорни. – М., 1993.
2. Фрейд З. Тотем и табу. Я и Оно / З. Фрейд. – М., 1999.
3. Фромм Э. Психоанализ и религия. Сумерки богов / Э. Фромм. – М., 1989.
4. Якоби М. Стыд и истоки самоуважения / М. Якоби. – М., 2001.
5. Михайлов И. Новый Иерусалим / И. Михайлов. – М., 2004.
6. Вышеславцев Б.П. Этика преображенного Эроса / Б.П. Вышеславцев. – М., 1984.

Подано до редакції 09.09.09

РЕЗЮМЕ

У статті зроблено спробу освітити зародження почуття провини й страху в процесі онтогенетичного розвитку. Проведено паралель переживань маленької дитини, яка піддається жорстокого поводження й релігійно віруючої людини. Зроблено психологічний аналіз емоцій страху й провини, використовуючи Біблійні сказання.

Л.П. Трофимчук

ЭМОЦИЯ СТРАХА И ВИНЫ В СТРУКТУРЕ РЕЛИГИОЗНОГО ОПЫТА

РЕЗЮМЕ

В статье была попытка осветить зарождение чувства вины и страха в процессе онтогенетического развития. Проведена паралель переживаний маленького ребенка, подверженного жестокому обращению и религиозно верующего человека. Проведен психологический анализ эмоций страха и вины, используя Библийские сказания.

L.P. Trofymchuk

EMOTIONS OF FEAR AND GUILT IN THE STRUCTURE OF RELIGIOUS EXPERIENCE

SUMMARY

The article is aimed at analyzing rise of the sense of guilt and fear in the process of ontogenetic development; drawing a parallel between feelings of a little child subject to cruel treatment and a believer; psychological dissecting emotions of fear and guilt via the Biblical stories.

